

*„Zbrodnia i kara” – jak uczynić
zasłki narzędziem
aktywizującym bezrobotnych*

Mateusz Guzikowski

„Zbrodnia i kara” – jak uczynić zasiłki narzędziem aktywizującym bezrobotnych

Synteza

- **Konstrukcja systemu zasiłków dla bezrobotnych może stymulować** (poprzez narzędzia motywujące, motywatory) **lub destymulować** (poprzez demotywatory) **bezrobotnych do aktywnego poszukiwania pracy.**
- Proporcja pomiędzy motywatorami a demotywatorem w istotny (choć niewyłączny) sposób określa wielkość bezrobocia oraz przeciętną długość okresu pozostawania bez pracy. W zależności od tej proporcji bezrobotnym opłaca lub nie opłaca się być. Wszystko sprowadza się zatem do rachunku ekonomicznego, który (świadomie lub nie) dokonywany jest przez bezrobotnych.
- **W porównaniu do krajów regionu, polski system zasiłków wydaje się w umiarkowanym stopniu karać bezrobotnych za zachowania oportunistyczne oraz w niewielkim stopniu nagradzać za aktywność.** Przyczynia się to do traktowania go jako źródła świadczeń będących substytutami dochodów z pracy.
- Przykłady państw regionu, w których w system zasiłków wbudowane zostały odpowiednie kary za opieszałość bezrobotnych w poszukiwaniu pracy, pokazują, że nawet represyjny charakter systemu może prowadzić do zdynamizowania przepływów pomiędzy bezrobociem i zatrudnieniem.
- **Wskazane jest zatem, by polski system zasiłków został zrekonstruowany w duchu zmian przeprowadzonych w państwach, które przez długi czas borykały się z wysoką stopą bezrobocia – Rumunii, Słowacji i Słowenii, czerpiąc niektóre rozwiązania z pozostałych państw.**
- Reformie systemu zasiłków powinny towarzyszyć zmiany uelastyczniające rynek pracy oraz zwiększające liczbę indywidualnych doradców zawodowych, tak by zwiększyć efektywność i wymierne rezultaty bezpośrednich kontaktów bezrobotnych z urzędnikami z urzędów pracy, agencji pośrednictwa pracy lub doradztwa zawodowego.

Zasiłek dla bezrobotnych ma służyć sfinansowaniu konsumpcji osób pozostających bez pracy przez określony czas, który powinien być przeznaczony na jej aktywne poszukiwanie

Zasiłki dla bezrobotnych służą wygładzeniu konsumpcji gospodarstwa domowego w czasie, dają czas na znalezienie nowej i odpowiedniej pracy oraz działają jako automatyczny stabilizator koniunktury

1. Wprowadzenie

Zasiłek dla bezrobotnych ma służyć sfinansowaniu konsumpcji osób pozostających bez pracy przez określony czas, który powinien być przeznaczony na jej aktywne poszukiwanie. Dlatego też jakość krajowych rozwiązań prawnych w tym zakresie w istotny sposób determinuje wielkość bezrobocia (w tym bezrobocia długookresowego) oraz liczbę beneficjentów systemu zasiłków dla bezrobotnych.

Reforma polskiego wariantu „państwa dobrobytu” powinna uwzględniać również reformę systemu zasiłków dla bezrobotnych, by w większym stopniu przyczynić się do lepszego dopasowania kwalifikacji bezrobotnych do popytu na pracę zgłaszanego przez pracodawców. Dzięki temu możliwe będzie ograniczenie skali wydatków na zasiłki dla bezrobotnych i zmniejszenie deficytu sektora finansów publicznych, a więc przyrostu długu publicznego. Działanie to powinno być elementem strategii konsolidacji fiskalnej w jej wariantcie wydatkowym, w miejsce przeprowadzonej szkodliwej antyreformy marginalizującej funkcjonowanie drugiego filaru systemu emerytalnego.

2. Zasiłek dla bezrobotnych – wpływ na rynek pracy

Zgodnie z teorią ekonomii zasiłki dla bezrobotnych służą wygładzeniu konsumpcji gospodarstwa domowego w czasie, dają czas na znalezienie nowej i odpowiedniej pracy oraz działają jako automatyczny stabilizator koniunktury. Innymi zaś słowy, zasiłki:

- mają na celu zapewnienie środków do życia w okresie pozostawania bez pracy,
- pozwalają na aktywne poszukiwanie stabilnego źródła dochodów (zasiłki są niższe od wynagrodzenia z pracy, co wzmacnia ich aktywizacyjny charakter),
- osłabiają skalę wahań koniunktury gospodarczej po wystąpieniu szoku makroekonomicznego bez konieczności dodatkowej interwencji ze strony rządu odpowiedzialnego za politykę gospodarczą.

Bezrobotnym wypłaca się świadczenie, które jest uzależnione od odprowadzanych w przeszłości składek z tytułu ubezpieczenia na wypadek bezrobocia, w istocie zaś – od stażu pracy

Za miarę hojności systemu zasiłków dla bezrobotnych tradycyjnie uznawana jest stopa zastąpienia – brutto lub netto

Najważniejszymi wymiarami tych świadczeń są:

- kryteria uprawniające do nabycia prawa do ich pobierania (np. długość okresu ubezpieczenia – tzw. okres składkowy);
- kryteria, których niespełnienie przez bezrobotnego pociąga za sobą cofnięcie prawa do pobierania zasiłku (np. konieczność regularnych wizyt w urzędzie pracy),
- długość okresu wypłaty (najczęściej uzależniona od stażu pracy) oraz
- wysokość świadczenia (najczęściej w relacji do poprzedniego wynagrodzenia).

Osobom bezrobotnym wypłaca się świadczenie, które jest uzależnione od odprowadzanych w przeszłości składek z tytułu ubezpieczenia na wypadek bezrobocia, w istocie zaś – od stażu pracy. Im jest on dłuższy, tym więcej składek zostało odprowadzonych do systemu. Można więc przypuszczać, że zagwarantowanie pewnej minimalnej stopy zastąpienia (tj. relacji wysokości zasiłku do uzyskiwanych ostatnich zarobków) i wypłata zasiłku przez ściśle określony czas, stanowią dobre przybliżenie sumy odprowadzonych do systemu składek.

Finansowanie zasiłków wymaga opodatkowania pracy – im system zasiłków jest hojniejszy, tym wyższe muszą być podatki służące ich sfinansowaniu. Składka na ubezpieczenie na wypadek bezrobocia jest w istocie podatkiem celowym służącym sfinansowaniu konsumpcji osób bezrobotnych w okresie poszukiwania przez nich pracy.

Z kolei osobom długotrwale bezrobotnym, po zakończeniu okresu pobierania zasiłku, oferuje się inne świadczenia z zakresu pomocy społecznej (np. zapomogi), które najczęściej nie zależą od długości okresu ubezpieczeniowego (sumy odprowadzonych składek), ale też ich wysokość nie zależy od uzyskiwanych zarobków i przybiera formę ryczałtową.

Za miarę hojności systemu zasiłków dla bezrobotnych tradycyjnie uznawana jest stopa zastąpienia – brutto (tj. relacja zasiłku do płacy brutto) lub netto (tj. zasiłku do płacy netto). Ze względu na fakt, że w wielu krajach zasiłki są zwolnione z podatku dochodowego, a system podatkowy wykazuje progresywność, stopy zastąpienia netto są wyższe niż stopy zastąpienia brutto. Ważne przy tym jest, by wysokość zasiłku w relacji do wynagrodzenia malała w czasie, by w ten sposób aktywizować bezrobotnych do poszukiwania pracy bezpośrednio po jej

Liczba beneficjentów tej pomocy zależy od stopnia dostępności świadczeń i ich wysokości

Im zasiłki są wyższe, tym wyższa jest tzw. płaca progowa, czyli subiektywna wycena własnych kwalifikacji

Nie wysokość, lecz długość okresu pobierania zasiłku stanowią najważniejszy czynnik dezaktywacyjny

utracie. Przyjęcie tej miary jest jednak zabiegiem upraszczającym. Należałoby wziąć pod uwagę zarówno kryteria uprawniające do nabycia prawa do pobierania zasiłku jak też długość okresu jego wypłaty. Problemem okazuje się więc nie sama wysokość, co konstrukcja systemu zasiłków. Liczba beneficjentów tej pomocy zależy od stopnia dostępności świadczeń i ich wysokości. Jeśli zatem zasiłek jest łatwo dostępny, relatywnie wysoki i wypłacany przez długi czas, liczba beneficjentów wzrośnie, a bodźce do aktywnego poszukiwania pracy ulegną znaczącemu osłabieniu. Jeśli jednak zasiłek jest relatywnie wysoki, choć wypłacany przez krótki czas, a kryteria uprawniające do jego nabycia są ostre, liczba beneficjentów będzie mała. Zasiłek może więc być wysoki, choć wymagane byłoby, aby był wypłacany przez krótki czas, a kryteria odpowiednio zaostrzone tak, by minimalizować negatywne skutki dla stanu finansów publicznych.

3. Destruktywny wpływ zasiłków na bodźce do poszukiwania pracy – jak im przeciwdziałać?

Zasiłki dla bezrobotnych stanowią substytut dochodu uzyskiwanego z pracy. Ich wysokość, zależna od uzyskiwanych poprzednio zarobków, stanowi istotny czynnik determinujący aktywność poszukiwania pracy przez bezrobotnych. Im zasiłki są wyższe, tym wyższa jest tzw. płaca progowa, czyli subiektywna wycena własnych kwalifikacji (wysokość wynagrodzenia, poniżej której w subiektywnym odczuciu, nie opłaca nam się pracować). Jeśli zaś rośnie płaca progowa, bezrobotni są bardziej „wybredni” w poszukiwaniu odpowiadającej im pracy, co oznacza, że wydłużeniu ulega przeciętna długość okresu pozostawania bez pracy¹. Zasiłki wpływają destruktywnie jednak nie tylko na bezrobotnych, zmniejszając ich szanse na znalezienie pracy. System zasiłków i jego hojność negatywnie wpływają też na osoby zatrudnione. Wyższe zasiłki wymagają w celu ich finansowania nakładania wyższych podatków oraz wzmacniają żądania płacowe wszystkich pracowników, a w szczególności osób zrzeszonych w związkach zawodowych. O wiele ciekawsze jednak są wyniki badań, w których pokazuje się, że to nie wysokość, lecz długość okresu pobierania zasiłku stanowią najważniejszy czynnik dezaktywacyjny. Nawet niski zasiłek, choć wypłacany przez dłuższy czas działa demotywująco na bezrobotnych. Najczęściej bowiem bezrobotni zaczynają aktywnie poszukiwać pracy tuż przed końcem okresu wypłaty zasiłku dla bezrobotnych, jednak im jest on dłuższy, tym

¹ Wiemy skądinąd, że pracodawcy bardziej skłonni są zatrudniać osoby krótkotrwale bezrobotne.

intensywność poszukiwań w całym okresie maleje, a więc szanse zatrudnienia – również ze względu na erozję posiadanych i nieużywanych kwalifikacji – maleją².

Możliwe jest jednak przeciwdziałanie tym negatywnym efektom. Głównych narzędzi upatrywać należy w kryteriach uprawniających do uzyskania i pobierania zasiłku, jak też możliwych sankcji za niespełnienie powyższych. Najczęściej do narzędzi tych zalicza się:

- a) dla kryteriów uprawniających do nabycia prawa do zasiłku – długość okresu zatrudnienia lub długość okresu ubezpieczenia;
- b) dla kryteriów uprawniających do pobierania zasiłku – aktywne poszukiwanie pracy i konieczność raportowania wysiłku wkładanego w jej znalezienie, terminowe stawianie się w urzędzie pracy celem potwierdzenia gotowości jej podjęcia, uczestnictwo w programach z aktywnych polityk rynku pracy, opracowanie i wdrażanie programu aktywizującego (Individual Action Plan, dalej jako: indywidualny plan rozwoju);
- c) sankcji – skreślenie z wykazu bezrobotnych, ograniczenie wysokości lub zawieszenie prawa do pobierania zasiłku.

Ostatnio przybywa prac koncentrujących się na wpływie sankcji wprowadzonych do systemu zasiłku na aktywizację bezrobotnych. Uznaje się w nich, że wysokość czy też długość okresu wypłaty zasiłku nie stanowią wyłącznej przyczyny utrzymywania się wysokiego bezrobocia w krajach OECD i UE. Źródłem tego poszukuje się w nieodpowiedniej konstrukcji systemu zasiłków, nie nakładającego na bezrobotnego odpowiednio restrykcyjnych wymagań co do poszukiwania pracy czy też kar za niedostateczne wysiłki weń wkładane³. Zaostrzenie kryteriów wymaganych do spełnienia przez bezrobotnego by otrzymał zasiłek zdaje się być kluczowym czynnikiem motywującym ich do aktywnego poszukiwania pracy i jej znalezienia.

Wysokość czy też długość okresu wypłaty zasiłku nie stanowią wyłącznej przyczyny utrzymywania się wysokiego bezrobocia w krajach OECD i UE

² Zob. np. Bassanini i Duval (2006), Boeri et al. (2001), Nickell (1997), Scarpetta (1996).

³ Zob. np. Boone et al. (2009), Boone i van Ours (2006), Fredriksson i Holmlund (2006), Lalive et al. (2005).

4. Kryteria wymagane do nabycia prawa do uzyskania zasiłku dla bezrobotnych

Przyjrzyjmy się kryteriom wymaganych do nabycia prawa do uzyskania zasiłku dla bezrobotnych w krajach regionu. W tabeli 1 zamieszczono ogólne kryterium wymagane przez osobę bezrobotną do uzyskania prawa do pobierania zasiłku.

Tabela 1. Długość wymaganego okresu składkowego uprawniająca do otrzymania zasiłku dla bezrobotnych

Bułgaria	co najmniej 9 z ostatnich 15 miesięcy
Czechy	co najmniej 12 z ostatnich 36 miesięcy
Estonia	co najmniej 12 z ostatnich 36 miesięcy
Litwa	co najmniej 18 z poprzednich 36 miesięcy
Polska	zatrudnienie przez co najmniej 365 dni w ciągu ostatnich 18 miesięcy
Rumunia	co najmniej 12 z ostatnich 24 miesięcy
Słowacja	prawo do zasiłku ma osoba, która była ubezpieczona na wypadek bezrobocia przez co najmniej 3 z ostatnich 4 lat lub przez 2 z 4 lat w przypadku pracowników sezonowych i na kontraktach czasowych
Słowenia	co najmniej 9 z ostatnich 24 miesięcy; przed zmianami w 2011 r. było to 12 z ostatnich 18 miesięcy
Węgry	co najmniej rok kalendarzowy (365 dni) z ostatnich 4 lat; jeśli okres składkowy wynosi co najmniej 200 lecz mniej niż 365 dni, bezrobotnemu przyznawania jest zapomoga przez okres 90 dni

Źródło: opracowanie własne na podstawie baz danych OECD.

Najostrzejsze wymogi w stosunku do osób, które utraciły pracę obserwujemy na Słowacji, najłabsze zaś – na Słowenii, w Czechach i Estonii. W krajach tych stosunkowo łatwo jest uzyskać zasiłek, co sugeruje, że liczba beneficjentów może być wysoka i mogłaby zostać ograniczona, gdyby kryteria te zostały zaostrzone. Na tle krajów regionu, wymagania stawiane bezrobotnym w Polsce uznać można za umiarkowane.

W tabeli 2 z kolei zaprezentowano szczegółowe rozwiązania dotyczące prawa do zasiłku osób bezrobotnych, które utraciły pracę w specyficznych warunkach, tj. dobrowolnie z niej zrezygnowały lub zostały zwolnione dyscyplinarnie.

Tabela 2. Skutki dla wysokości i/lub długości okresu wypłaty zasiłku w przypadku dobrowolnej rezygnacji z pracy lub rozwiązania umowy z winy pracownika

Bułgaria	Minimalny zasiłek wypłacany przez okres najwyżej 4 miesięcy.
Czechy	Jeśli pracownik zwolnił się na własne życzenie lub uzgodnił rozwiązanie umowy o pracę z pracodawcą przysługuje mu zasiłek w wysokości 45 proc. jego przeciętnej płacy netto przez długość okresu wypłaty zasiłku. (poprzednio było 65 proc. przez pierwsze 2 miesiące, 50 proc. przez kolejne 2 i 45 proc. do końca okresu wypłaty). Dla osób poniżej 50 r. ż. maksymalna długość okresu wypłaty wynosi 5 miesięcy, 50-55 lat – 8 miesięcy, 55+ - 11 miesięcy). Osoba nie jest uprawniona do zasiłku, jeśli została zwolniona dyscyplinarnie lub jeśli przepracowała u danego pracodawcy mniej niż 6 miesięcy po czym dobrowolnie zrezygnowała.
Estonia	Nie ma prawa do zasiłku osoba, która dobrowolnie odeszła z pracy lub rozwiązanie umowy nastąpiło za porozumieniem stron. Jeśli po przejściu na bezrobocie przed momentem rejestracji przepracowała co najmniej 180 dni lub brała udział w innych programach aktywizacyjnych, przysługuje jej prawo do niskiego świadczenia dla bezrobotnych.
Litwa	Po 3 miesiącach od rejestracji zamiast zwyczajowych 8 dni. Nie ma kary dla osób dobrowolnie rezygnujących z pracy.
Polska	Jeśli w ciągu 6 miesięcy poprzedzających rejestrację w PUP umowa została rozwiązana dyscyplinarnie lub za porozumieniem stron, osoba bezrobotna nie dostanie zasiłku przez pierwszych 90 dni. Jeśli rozwiązanie kontraktu odbyło się z winy pracownika bez podawania powodu, nie ma prawa przez 180 dni.
Rumunia	Jeśli rozwiązanie umowy nastąpiło z winy pracownika, bezrobotnemu nie przysługuje zasiłek dla bezrobotnych.
Słowacja	Nie weryfikuje się czy rozwiązanie umowy nastąpiło z winy pracownika czy pracodawcy – brak kary.
Słowenia	Jeśli osoba bezrobotna dobrowolnie odeszła z pracy nie ma prawa do zasiłku.
Węgry	Pierwszych 90 dni okresu bezrobocia pozostaje bez zasiłku.

Źródło: opracowanie własne na podstawie baz danych OECD.

Najbardziej restrykcyjne rozwiązania wprowadzono w Estonii, Rumunii i Słowenii, w których osobom dobrowolnie bezrobotnym nie przysługuje zasiłek dla bezrobotnych. Najmniej restrykcyjne, a więc najbardziej zachęcające do porzucenia pracy, rozwiązania funkcjonują przy tym w Czechach, na Litwie i na Słowacji. W Polsce funkcjonują umiarkowanie

silne restrykcje za dobrowolne odejście z pracy, bliższe jednak pierwszej z wymienionych trójek państw.

5. Kryteria uprawniające do otrzymywania zasiłku – wymagania stawiane wobec zarejestrowanych bezrobotnych

Wobec osób bezrobotnych otrzymujących zasiłek, urzędy pracy stawiają różne wymagania dotyczące zarówno akceptacji przedstawianych ofert pracy, aktywnego jej poszukiwania lub terminowego stawiania się w urzędach celem potwierdzenia gotowości jej podjęcia. Przyjrzyjmy się najważniejszym elementom monitorującym działania bezrobotnego celem znalezienia zatrudnienia. Zamieszczone one zostały w poniższej tabeli.

Tabela 3. Potwierdzenie aktywnego poszukiwania pracy

Bułgaria	Bezrobotny dokonuje tylko werbalnych informacji o stanie swoich poszukiwań pracy poza agencją pracy (Internet, gazetowe oferty pracy). Ewidencja formalna jest prowadzona jedynie wtedy, gdy oferty pracy są rekomendowane przez urzędników z urzędu pracy. Częstotliwość spotkań z urzędnikiem jest uzależniona od długości okresu pozostania bez pracy.
Czechy	Bezrobotny jest zobowiązany do aplikowania na rekomendowane stanowisko pracy w określonym czasie i poinformowanie o tym biura pracy.
Estonia	Bezrobotny musi przedłożyć w biurze pracy listę przedsiębiorstw, z którymi kontaktował się w sprawie pracy. Częstotliwość spotkań z urzędnikiem z biura pracy nie może być mniejsza niż raz w miesiącu. Od maja 2011 r. kontakty te mogą odbywać się drogą telefoniczną lub elektroniczną.
Litwa	Bezrobotny musi informować o swoich wysiłkach w poszukiwaniu pracy za pomocą Internetu, prasy i in. Osoba otrzymująca zasiłek musi to robić co miesiąc, bezrobotna bez prawa do zasiłku – raz na kwartał.
Polska	Oprócz tego, że bezrobotny musi stawiać się w wyznaczonym terminie w urzędzie pracy, być zarejestrowany, chętny i gotowy do podjęcia pracy, otrzymywać informacje o wolnych ofertach i szkoleniach, nie ma formalnego wymogu raportowania wysiłku wkładanego w poszukiwanie pracy. Osoby bezrobotne zaliczane do tzw. grup problemowych (młodzi, starzy, niskokwalifikowani, bez doświadczenia) zobowiązani są po 180 dniach od zarejestrowania do stworzenia indywidualnego planu rozwoju [wychodzenia z bezrobocia] (Individual Action Plan), który posłuży im do bardziej precyzyjnego określenia predyspozycji i wymagań.
Rumunia	Bezrobotny musi przedkładać urzędowi pracy, w którym jest zarejestrowany, comiesięczne raporty odzwierciedlające wysiłki włożone w znalezienie pracy
Słowacja	Bezrobotny zobowiązany jest do aktywnego poszukiwania pracy

	i udowodnienia tego urzędowi pracy przynajmniej: raz w ciągu miesiąca (jeśli bierze udział w jakiegokolwiek formie aktywnych polityk rynku pracy [Active Labour Market Policies, ALMP]), raz na tydzień (jeśli jest długotrwale bezrobotny) lub co dwa tygodnie (dla pozostałych bezrobotnych). Wyłączone z obowiązku raportowania są kobiety w ciąży (po przedłożeniu informacji od lekarza o planowanym terminie rozwiązania) i osoby czasowo niezdolne ze względów zdrowotnych (również po dostarczeniu zaświadczenia lekarskiego).
Słowenia	Bezrobotny powinien regularnie aplikować na wolne miejsca pracy, odpowiadać na skierowania z agencji zatrudnienia, uczestniczyć w szkoleniach i innych formach aktywności ustalonych w ramach indywidualnego planu rozwoju. Poświadczenia powinny zawierać szczegółowe dane dotyczące momentu i formy zgłoszenia, wyniku kandydata, kopie dokumentów, etc. Ze względu na fakt, że ustalenia te podlegają indywidualnym negocjacjom, nie jest możliwe podanie okresu raportowania.
Węgry	Bezrobotny nie jest zobowiązany do składania pisemnych oświadczeń o stanie poszukiwania pracy. Jeśli jednak praca została znaleziona za pośrednictwem biura pracy zobowiązany jest do przedłożenia formularza pracodawcy, który go wypełnia, po czym odnosi do urzędu z potwierdzeniem, że wykonuje tam ściśle określone prace.

Źródło: opracowanie własne na podstawie baz danych OECD.

Z powyższej tabeli wynika, że najłabsze wymagania stawiane są bezrobotnym w Polsce, największe zaś – na Słowacji. W zakresie polityk rynku pracy istnieje zatem w Polsce pole do usprawnienia narzędzi monitorujących wysiłek wkładany przez bezrobotnych w poprawę własnego statusu.

Niektórym (a nie wszystkim) bezrobotnym umożliwia się udział w programach z obszaru aktywnych polityk rynku pracy (ALMP) – zatrudnieniu subsydiowanym, robotach publicznych, szkoleniach zawodowych, treningach aktywizacyjnych, doradztwie zawodowym i innych. Zobaczmy, w jaki sposób udział w ALMP wpływa na status bezrobotnego.

Tabela 4. Obowiązek akceptacji oferty pracy w przypadku uczestniczenia w ALMP

Bułgaria	Jeśli bezrobotny uczestniczy w subsydiowanym zatrudnieniu, zawieszeniu ulega jego rejestracja w urzędzie pracy i nie jest informowany o wolnych miejscach pracy.
Czechy	Jeśli bezrobotny uczestniczy w przysposobieniu zawodowym lub pracach społecznych, nie korzysta z usług pośrednictwa zawodowego oraz usuwany jest z rejestru bezrobotnych na okres trwania kontraktu pracy. Jeśli bezrobotny znajdzie zatrudnienie w okresie korzystania z przysposobienia zawodowego, konieczne jest zawarcie umowy z nowym pracodawcą i poinformowanie o tym urzędu pracy. Bezrobotny może przy tym dokończyć szkolenie zawodowe lub je przerwać w dowolnym momencie bez żadnych sankcji finansowych.
Estonia	Biorąc udział w jakiegokolwiek formie ALMP, bezrobotny musi aktywnie poszukiwać pracy i być gotowym ją przyjąć.
Litwa	Jeśli bezrobotny bierze udział w programie ALMP, nie musi aktywnie poszukiwać pracy.
Polska	Jeśli bezrobotny zostanie powiadomiony o odpowiedniej ofercie pracy, musi ją zaakceptować. Nie ma jednak wymogu, by aktywnie poszukiwał pracy.
Rumunia	Biorąc udział w jakiegokolwiek formie ALMP, bezrobotny musi aktywnie poszukiwać pracy i być gotowym ją przyjąć.
Słowacja	Biorąc udział w ALMP, bezrobotny powinien być gotowy na przyjęcie oferty pracy. Jeśli jednak bierze udział w szkoleniach przez okres dłuższy niż 2 miesiące, wymaga się od niego, by przedłożył w biurze pracy sprawozdanie z aktywnego poszukiwania pracy jedynie przez okres 2 miesięcy poprzedzających zakończenie szkolenia.
Słowenia	Uczestnicząc w ALMP, bezrobotny powinien być gotowy na przyjęcie oferty pracy. W niektórych przypadkach możliwe jest, by osoba bezrobotna w porozumieniu z doradcą zawodowym zrezygnowała z aktywnego poszukiwania pracy. W tym przypadku jest usuwana z rejestru bezrobotnych i wpisywana jako uczestnik programów aktywizujących.
Węgry	Jeśli bezrobotny bierze udział w programie ALMP, nie musi aktywnie poszukiwać pracy.

Źródło: opracowanie własne na podstawie baz danych OECD.

W Estonii i Rumunii, udział bezrobotnego w programach aktywizacyjnych nie zwalnia go z aktywnego poszukiwania pracy

Zauważmy, że pomiędzy krajami istnieje dość duże zróżnicowanie wpływu udziału w programach aktywizacyjnych na status bezrobotnego. Na przykład w Estonii i Rumunii, udział bezrobotnego w programach aktywizacyjnych nie zwalnia go z aktywnego poszukiwania pracy. Rozwiązanie to uznać należy za najlepsze narzędzie stymulacji do aktywnego poszukiwania pracy, ponieważ bezrobotny nie dokonuje substytucji pomiędzy uczestnictwem w działaniach stymulujących, a aktywnym poszukiwaniem pracy. Z kolei na Węgrzech i Litwie rozwiązania są najbardziej destymulujące, co w połączeniu z wypłatą zasiłków może prowadzić do uzależnienia udziału bezrobotnych w jakimkolwiek programie aktywizacyjnym od możliwości przedłużenia prawa do pobierania zasiłku i ich automatycznej i dobrowolnej stygmatyzacji.

6. Kiedy bezrobotny może odmówić podjęcia pracy, a kiedy musi ją podjąć?

Bezrobotny może odrzucić przedkładane mu oferty pracy, ale zazwyczaj zestaw możliwych opcji do wyboru jest ściśle zawężony do sytuacji losowych lub stanu zdrowia. Niemniej i tutaj znajdują się wyjątki – kraje, w których stosowane jest dość liberalne podejście do problemu akceptacji przez bezrobotnego proponowanej mu oferty pracy. Przyjrzyjmy się stosowanym w poszczególnych krajach warunkom „łagodzącym” wysiłek bezrobotnych w znalezieniu pracy.

Tabela 5. Kiedy bezrobotny może odrzucić ofertę pracy – najważniejsze czynniki

Bułgaria	Istotne znaczenie ma długość okresu pozostawania bez pracy - do 18 miesięcy przy oferowaniu pracy bezrobotnemu brane są wszystkie względy osobiste (np. sytuacja rodzinna i stan zdrowia); jeśli okres bezrobocia jest dłuższy niż 18 miesięcy, bezrobotny może odmówić przyjęcia pracy jedynie ze względów zdrowotnych.
Czechy	Odpowiednia praca to taka, która trwa przynajmniej 80 proc. tygodniowego czasu pracy (50 proc. po roku bezrobocia), ma formę umowy na czas nieokreślony lub na czas określony dłuższy niż 3 miesiące oraz odpowiada stanowi zdrowia osoby bezrobotnej. Taka oferta jest przedkładana osobie bezrobotnej. Jedynie poważne względy mogą uprawniać do jej odrzucenia, tj. np. opieka nad dzieckiem lub innym członkiem rodziny, opieka nad dzieckiem w wieku przedszkolnym lub wczesnoszkolnym, miejsce zatrudnienia

	i charakter wykonywanej pracy przez współmałżonka lub partnera, względy zdrowotne, etyczne lub religijne.
Estonia	W ciągu pierwszych 20 tygodni bezrobotny może odrzucić ofertę pracy jeśli wynagrodzenie jest niższe niż 60 proc. poprzedniej płacy. Od 21 tyg. zatrudnienie w pełnym wymiarze musi być opłacane w wysokości wyższej od kwoty zasiłku dla bezrobotnych i nie niższe od płacy minimalnej. W ciągu pierwszych 20 tyg. ma też prawo do odrzucenia oferty z przyczyn zdrowotnych lub obowiązków rodzinnych; po tym czasie jedynie poważne względy rodzinne są brane pod uwagę.
Litwa	Względy rodzinne lub osobiste jak też słaby stan zdrowia (kalectwo) mogą stanowić podstawę odrzucenia oferty.
Polska	Bezrobotny może odrzucić przedkładaną ofertę z różnych powodów (w tym religijnych lub moralnych), lecz o zasadności tychże decyzję podejmuje starosta powiatu. Odrzucenie ze względów zdrowotnych może nastąpić wyłącznie w przypadku przedłożenia przez bezrobotnego stosownego orzeczenia lekarza medycyny pracy.
Rumunia	Odrzucenie oferty może nastąpić jedynie ze względów zdrowotnych.
Słowacja	Odrzucenie oferty może nastąpić jedynie z następujących względów: gdy charakter wykonywanej pracy i odległość miejsca pracy od miejsca zamieszkania bezrobotnego lub jego współmałżonka (partnera) uniemożliwia punktualne dowieszenie dziecka w wieku do lat 10 do placówki dydaktycznej; gdy stan zdrowia bezrobotnego oceniony na podstawie orzeczenia lekarskiego lub stan zdrowia osób mu najbliższych uniemożliwia podjęcie pracy. Praca jest uznawana za odpowiednią jeśli ma wymiar co najmniej połowy ustawowego obowiązkowego czasu pracy.
Słowenia	Bezrobotny może odrzucić ofertę pracy jedynie ze względów zdrowotnych lub w obawie o możliwe ciężkie uszkodzenia na zdrowiu wynikające z podjęcia pracy.
Węgry	Możliwe jest odrzucenie przez bezrobotnego oferty pracy jeśli istnieją względy zdrowotne lub gdy wynagrodzenie za oferowaną pracę jest niższe od zasiłku dla bezrobotnych lub płacy minimalnej (jeśli zasiłek jest poniżej płacy minimalnej).

Źródło: opracowanie własne na podstawie baz danych OECD.

Okazuje się, że najłatwiej odrzucić ofertę pracy w Czechach i na Słowacji, najtrudniej zaś – w Rumunii, Słowenii, na Węgrzech i Litwie. Na pierwszy rzut oka również w Polsce stosunkowo łatwo jest „zasłonić się” względami rodzinnymi lub innymi, jednak decyzja o uzasadnionym odrzuceniu jest ostatecznie weryfikowana przez instytucję nadrzędną i obiektywną w postaci starosty powiatu.

Jednym z ciekawych aspektów jest możliwość odrzucenia oferty ze względu na konieczność zbyt długich dojazdów do miejsca pracy. Dane zamieszczone zostały w tabeli 6.

Tabela 6. Kiedy bezrobotny nie może odrzucić oferty pracy – wymiar geograficzny

Bułgaria	Jeśli miejsce pracy znajduje się w tym samym mieście lub w obrębie 30 km od niego oraz jeśli istnieje dogodny transport publiczny do tego miejsca. Oprócz tego, istnieją bodźce finansowe dla osób akceptujących pracę poza tym terytorium.
Czechy	Odpowiednia praca powinna uwzględniać możliwość zamieszkania, odległość dojazdu i od miejsca zamieszkania współmałżonka lub partnera.
Estonia	Bezrobotny nie może odrzucić oferty pracy jeśli dzienny dojazd do i z pracy zajmuje nie więcej niż 2 godziny lub gdy koszty transportu nie przekraczają 15 proc. uzyskiwanego wynagrodzenia.
Litwa	Jeśli łączny czas dojazdu jest nie dłuższy niż 3 godziny środkami transportu publicznego lub 2 godziny dla osoby samotnie wychowującej dziecko w wieku poniżej lat 8.
Polska	Jeśli łączny czas dojazdu jest nie dłuższy niż 3 godziny.
Rumunia	Nie ma możliwości odrzucenia pracy ze względu na czas dojazdu. Jeśli bezrobotny decyduje się na przeniesienie lub miejsce pracy jest odległe o co najmniej 50 km od miejsca zamieszkania, może uzyskać dodatek finansowy.
Słowacja	Nie ma możliwości odrzucenia oferty pracy ze względu na odległość. Bezrobotny może jednak wnioskować o częściowy zwrot kosztów dojazdu ale tylko przez okres pierwszych 12 miesięcy lub subsydium relokacyjne, jeśli z podjęciem pracy wiązała się przeprowadzka powyżej 50 km od poprzedniego miejsca zamieszkania.
Słowenia	Uznaje się, że oferta pracy jest odpowiednia, jeśli dojazd od miejsca zamieszkania do pracy zajmuje środkami transportu publicznego lub przewozem oferowanym przez pracodawcę nie więcej niż 3 godziny dziennie w obie strony. Jeśli pod opieką samotnej osoby bezrobotnej znajduje się dziecko poniżej lat 15, limit ten jest obniżany do 2 godzin.
Węgry	Dzienny czas dojazdu do i z miejsca pracy nie może przekraczać transportem publicznym łącznie 3 godzin dla kobiet opiekujących się dziećmi poniżej lat 10 i mężczyzn samotnie wychowujących dzieci do lat 10. Dla niepełnosprawnych wymiar jest obniżany do 2 godzin.

Źródło: opracowanie własne na podstawie baz danych OECD.

W Rumunii i na Słowacji bezrobotny zobowiązany jest akceptować wszystkie oferty pracy, które są mu przedkładane przez urzędników z urzędów pracy

Najlepsze rozwiązania odnotować możemy, ponownie, w Rumunii i na Słowacji. W krajach tych bezrobotny zobowiązany jest akceptować wszystkie oferty pracy, które są mu przedkładane przez urzędników z urzędów pracy. Nie ma zatem możliwości „wymigania się” od podjęcia pracy ze względu chociażby na stan zdrowia czy miejsce zamieszkania. Co ciekawsze, osobom zmieniającym miejsce zamieszkania celem podjęcia pracy przyznawane jest subsydlum relokacyjne. Może to stanowić istotny element aktywizacji bezrobotnych. Pozostałe kraje mają wprowadzone ograniczenia w dziennym wymiarze czasu dojazdu do miejsca pracy i powrotu do miejsca zamieszkania, oscylujące najczęściej ok. 2-3 godzin.

7. Co grozi bezrobotnemu, kiedy odmówi podjęcia pracy?

Bezrobotni mają zróżnicowane podejście do konieczności zmiany swojego statusu. Obserwowane są zarówno duże wysiłki wkładane w znalezienie miejsca pracy po jej utracie, które jednak maleją wraz z wydłużaniem się okresu bezrobocia. Z drugiej strony, istnieje wśród bezrobotnych liczna grupa uzależnionych od świadczeń pomocy społecznej. Celem funkcjonowania zasiłków, jak wspomniałem we wstępie, jest czasowe zapewnienie osobom pozostającym bez pracy źródeł finansowania ich konsumpcji, do momentu znalezienia pracy. Zasiłek dla bezrobotnych nie może być więc traktowany jako substytut dochodu. Im łagodniejsze są kryteria jego przyznania oraz warunki do spełnienia by móc go nie utracić, tym słabsze są bodźce bezrobotnych do poszukiwania i znalezienia pracy. Oczekiwalibyśmy zatem, by system zasiłków miał wbudowane relatywnie silne kary za oportunistyczne zachowanie bezrobotnych i odrzucanie przedkładanych im ofert pracy.

Im łagodniejsze są kryteria przyznania zasiłku oraz warunki do spełnienia by móc go nie utracić, tym słabsze są bodźce bezrobotnych do poszukiwania i znalezienia pracy

Tabela 7. Kary za pierwsze odrzucenie przedkładanej oferty pracy lub uczestnictwa w programach ALMP

Bułgaria	Nieuzasadnione odrzucenie oferty pracy wiąże się z zaprzestaniem możliwości korzystania z usług agencji zatrudnienia. Podobnie rzecz ma się w przypadku, gdy bezrobotny będzie działał niezgodnie z wytycznymi urzędnika, nie będzie stawiał się terminowo na spotkania lub odmówi uczestnictwa w programach aktywizacyjnych – wtedy agencja usuwa go z listy. Ponowna rejestracja jest możliwa nie wcześniej niż w 6 miesięcy od daty skreślenia.
Czechy	Urząd pracy może wykreślić bezrobotnego z ewidencji na okres 6 miesięcy, jeśli odmówi on przyjęcia odpowiedniej dla niego pracy, odmówi rozpoczęcia lub kontynuacji w przygotowanych działaniach aktywizacyjnych lub nie będzie stawiał się w wyznaczonych terminach w urzędzie.
Estonia	Jeśli bezrobotny odmówi po raz pierwszy przyjęcia odpowiedniej dla niego oferty bez podawania przyczyny, wypłata zasiłku jest wstrzymywana na okres 10 dni (2 tyg. robocze).
Litwa	Wypłata zasiłku jest zawieszana jeśli bezrobotny odmówi podjęcia oferowanej mu pracy lub uczestnictwa w programach ALMP zawartych w indywidualnym planie rozwoju, nie stawi się o czasie w urzędzie pracy by przyjąć ofertę lub wziąć udział w działaniach aktywizacyjnych, jak też jeśli odmówi poddania się badaniu stanu zdrowia na podstawie którego urząd dokona selekcji ofert pracy. Uczestniczący w ALMP, którzy utracą status bezrobotnego mogą ponownie zarejestrować się w urzędzie pracy nie wcześniej niż po upływie 6 miesięcy od daty skreślenia z ewidencji.
Polska	Jeśli bezrobotny odmówi podjęcia oferowanej pracy, udziału w działaniach aktywizacyjnych lub innych bez podania przyczyny, traci swój status (a zatem prawo do zasiłku) na okres 120 dni.
Rumunia	Jeśli bezrobotny odmówi podjęcia oferowanej pracy lub udziału w programach aktywizacyjnych traci prawo do pobierania zasiłku i jest skreślany z rejestru bezrobotnych.
Słowacja	Urząd wyrejestruje bezrobotnego w przypadku, gdy znajdzie znamiona braku współpracy ze strony bezrobotnego, tj. odmowy podjęcia oferowanej pracy, odmowy lub wcześniejszego zakończenia udziału w ALMP bez podawania wiarygodnego uzasadnienia. W tym momencie traci on prawo do pobierania zasiłku.
Słowenia	Osoba, która nie poszukuje aktywnie pracy lub odmawia podjęcia oferowanej pracy lub podpisania indywidualnego planu rozwoju lub też odmawia uczestnictwa w działaniach ALMP, traci uprawnienia do pobierania zasiłku dla bezrobotnych.
Węgry	Wypłata zasiłku dla bezrobotnych i innych świadczeń jest zawieszana, a osoba jest wykreślana z rejestru bezrobotnych. Ponownie może ubiegać się o rejestrację po upływie 2 miesięcy od daty skreślenia z ewidencji.

Źródło: opracowanie własne na podstawie baz danych OECD.

Najciekawsze i najostrzejsze zarazem „kary” wprowadzone zostały do systemu zasiłków w Rumunii, Słowenii i na Słowacji – odmowa przyjęcia pierwszej oferty skutkuje zawieszeniem wypłaty zasiłku. Rozwiązanie to jest bardzo ważne gdy mamy do czynienia z dużym udziałem bezrobocia długookresowego w bezrobociu ogółem. Zdawać by się mogło, że najłagodniejsze podejście do oportunistycznego zachowania bezrobotnych widzimy w Estonii. Jednak w przypadku, gdy zasiłek jest wypłacany tygodniowo, a jego zawieszenie odbywa się na 10 dni (2 tyg. robocze), można uznać to za ciekawe rozwiązanie. Dwa tygodnie to jednak stosunkowo krótki okres i zapobiegliwi bezrobotni są w stanie poradzić sobie bez środków uzyskiwanych z urzędu pracy, m.in. zmniejszając posiadane oszczędności.

Aby ograniczyć niepożądane zachowanie bezrobotnych, krajowe regulacje dotyczące funkcjonowania systemu zasiłków poszły dalej i w przypadku kolejnych odmów podjęcia pracy stosowane są kolejne „kary”.

Tabela 8. Kary za drugie i kolejne odrzucenie przedkładanej oferty pracy lub uczestnictwa w programach ALMP

Bułgaria	Identyczne jak w przypadku pierwszego odrzucenia.
Czechy	Identyczne jak w przypadku pierwszego odrzucenia.
Estonia	W przypadku drugiej odmowy – zawieszona jest wypłata zasiłku. W przypadku trzeciej odmowy – jest skreślany z rejestru bezrobotnych.
Litwa	Identyczne jak w przypadku pierwszego odrzucenia.
Polska	Po drugiej lub trzeciej odmowie bez podawania wiarygodnej przyczyny, bezrobotny traci swój status i jednocześnie wypłata zasiłku jest mu zawieszana na okres 180-270 dni. Okres bez uprawnień do zasiłku pomniejsza okres ubezpieczeniowy wymagany do nabycia prawa do zasiłku przy ponownej rejestracji.
Rumunia	Nie ma dodatkowych kar – wypłata zasiłku została zawieszona po pierwszej odmowie.
Słowacja	Nie ma dodatkowych kar – wypłata zasiłku została zawieszona po pierwszej odmowie.
Słowenia	Nie ma dodatkowych kar – wypłata zasiłku została zawieszona po pierwszej odmowie.
Węgry	Identyczne jak w przypadku pierwszego odrzucenia.

Źródło: opracowanie własne na podstawie baz danych OECD.

Nietrudno zauważyć, że najłabsze bodźce aktywizacyjne funkcjonują w krajach, w których skutki kolejnych odmów podjęcia pracy są identyczne, jak odrzucenie po raz pierwszy, tj. w Czechach, Bułgarii, na Litwie i Węgrzech.

8. Wnioski dla Polski

Przeprowadzona w poprzednich punktach analiza funkcjonowania systemów zasiłków dla bezrobotnych w krajach regionu i ich wewnętrznego zróżnicowania zarówno w wymiarze nagród i kar za wysiłek wkładany w znalezienie pracy po jej utracie, uprawnia do sformułowania następujących rekomendacji dla Polski:

1. Odpowiednia konstrukcja systemu zasiłków dla bezrobotnych powinna uwzględniać **zwiększenie wymagań co do raportowania wysiłków wkładanych w poszukiwanie i znalezienie pracy** – im dłużej bezrobotny pozostaje bez pracy, tym częściej powinien składać raporty urzędnikowi z urzędu pracy. W przypadku gdy bezrobotny nie wykazuje się postępami w tym zakresie, **prawo do pobierania zasiłku powinno być zawieszane lub cofnięte, a bezrobotny skreślony z listy beneficjentów systemu zasiłków**.
2. Wzorem Rumunii czy Estonii, **bezrobotny podczas udziału w programach z zakresu aktywnych polityk rynku pracy powinien nie ustawać w jej aktywnym poszukiwaniu**. Udział w ALMP nie może sankcjonować zmniejszonego wysiłku bezrobotnego w poszukiwaniu pracy.
3. Bezrobotnemu powinno przysługiwać **prawo do odmowy podjęcia przedkładanej oferty pracy, jednak wyłącznie ze względów zdrowotnych**. Zaostrzeniu powinny ulec zatem – wzorem Rumunii czy Słowenii – kryteria uprawniające bezrobotnego do odrzucenia oferty pracy.
4. Wzorem Rumunii i Słowacji, **bezrobotny powinien nie mieć prawa do odrzucenia odpowiadającej jego kwalifikacjom i doświadczeniu oferty pracy ze względu na wymiar geograficzny**. Rozsądnym rozwiązaniem zdaje się jednak wprowadzenie subsydiów relokacyjnych dla osób ponoszących trud związany z przeprowadzką do miejsca wykonywanej pracy lub częściowej refundacji kosztów związanych z codziennym pokonywaniem znacznych odległości (np. więcej niż 100 km).

Każde z rozwiązań wpływa stymulująco lub de stymulująco na bezrobotnych

5. **Znaczącemu zaostrzeniu powinny ulec „kary” za odrzucenie przedkładanej oferty pracy.** Rumunia, Słowacja i Słowenia poszły najdalej, karząc bezrobotnym cofnięciem prawa do pobierania zasiłku już przy pierwszym odrzuceniu oferty pracy.

Przeprowadzona powyżej analiza zróżnicowania systemów zasiłków dla bezrobotnych w krajach regionu prowadzi do wniosku, że każde z rozwiązań wpływa stymulująco lub de stymulująco na bezrobotnych. Im bardziej elementy systemu umożliwiają bezrobotnym zachowania oportunistyczne (np. przez długi okres wypłaty zasiłku, niskie wymagania stawiane bezrobotnym co do raportowania postępów w poszukiwaniu pracy, poszerzenie katalogu przyczyn, które umożliwiają bezrobotnemu odrzucenie ofert pracy), tym większa będzie skala bezrobocia oraz przeciętna długość okresu pozostawania bez pracy. Bezrobotnym po prostu będzie się opłacać niepracowanie. Jeśli jednak, konstrukcja systemu zasiłków dla bezrobotnych będzie premiowała postawy aktywne, a zachowania oportunistyczne będą karane w odpowiednio surowy sposób, dynamika przepływów pomiędzy zasobami pracy powinna ulec zwiększeniu, a zatem przeciętny okres pozostawania bez pracy powinien ulec skróceniu. To ostatnie możliwe jest jednak, jeśli reformom systemu zasiłków towarzyszyć będzie uelastycznienie krajowego rynku pracy poprzez ułatwienie możliwości zawierania umów na czas określony i/lub w niepełnym wymiarze godzin, jak też zmniejszenie skali prawnej ochrony pracowników poprzez ułatwienie możliwości zwalniania i zatrudniania. Łączne działanie obu instytucji rynku pracy może przynieść nadspodziewanie dobre efekty dla rynku pracy. Problemem może jednak być odpowiednia rekonstrukcja instytucji zasiłku dla bezrobotnych oraz bardziej elastycznego kodeksu pracy. Diabeł – jak zawsze – tkwi w szczegółach.

/Recenzent: Marek Tatała

Bibliografia

1. Bassanini A., Duval R. (2006), Employment patterns in OECD countries: Reassessing the role of policies and institutions, OECD Economics Department Working Paper No. 486, Paris.
2. Boeri T., Layard R., Nickell S. (2001), Welfare-to-work and the fight against long-term unemployment, Department for Education and Employment, Research Report U.K., No. 206.
3. Boone J., Sadrieh A., van Ours J. (2009), Experiments on Unemployment Benefit Sanctions and Job Search Behaviour, "European Economic Review", Vol. 53, pp. 937-951.
4. Boone J., van Ours J. (2006), Modelling Financial Incentives to Get Unemployed Back to Work, "Journal of Institutional and Theoretical Economics", Vol. 162, No. 2, pp. 227-252.
5. Fredriksson P., Holmlund B. (2006), Improving Incentives in Unemployment Insurance: A Review of Recent Research, "Journal of Economic Surveys", Vol. 20, No. 3, pp. 357-386.
6. Lalive R., Zweimuller J., van Ours J. (2005), The Effect of Benefit Sanctions on the Duration of Unemployment, "Journal of the European Economic Association", Vol. 3, No. 6, pp. 1386-1417.
7. Nickell S. (1997), Unemployment and labor market rigidities: Europe versus North America, "Journal of Economic Perspectives", No. 11 (3), pp. 55-74.
8. Scarpetta S. (1996), Assessing the role of labor-market policies and institutional factors on unemployment: A cross-country study, "OECD Economic Studies", No. 26, pp. 43-98.

Forum Obywatelskiego Rozwoju

FOR zostało założone w 2007 roku przez prof. Leszka Balcerowicza, aby skutecznie chronić wolność oraz promować prawdę i zdrowy rozsądek w dyskursie publicznym. Naszym celem jest zmiana świadomości Polaków oraz obowiązującego i planowanego prawa w kierunku wolnościowym.

FOR realizuje swoje cele poprzez organizację debat oraz publikację raportów i analiz podejmujących ważne tematy społeczno-gospodarcze, a w szczególności: stan finansów publicznych, sytuację na rynku pracy, wolność gospodarczą, wymiar sprawiedliwości i tworzenie prawa. Z inicjatywy FOR w centrum Warszawy i w internecie został uruchomiony licznik długu publicznego, który zwraca uwagę na problem rosnącego zadłużenia państwa. Działania FOR to także projekty z zakresu edukacji ekonomicznej oraz udział w kampaniach na rzecz zwiększania frekwencji wyborczej.

Wspieraj nas!

Pomóż nam chronić wolność oraz promować prawdę i zdrowy rozsądek w dyskursie publicznym.

Zdrowy rozsądek oraz wolnościowy punkt widzenia nie obronią się same. Potrzebują zaplanowanego, wytężonego i skutecznego wysiłku oraz Twojego wsparcia.

Jeśli jest Ci bliski porządek społeczny szanujący wolność i obawiasz się nierozsądnych decyzji polityków udających na Twój koszt Świętych Mikołajów, poprzyj nasze działania swoim darem pieniężnym. Twój dar umożliwi nam działalność oraz potwierdza słuszność i skuteczność naszego wysiłku.

Każda darowizna jest dla nas ważna. Potrzebujemy zwłaszcza regularnego wsparcia. Zachęcamy do dokonywania nawet niewielkich, lecz regularnych wpłat.

Już dziś pomóż nam chronić wolność - obdarz nas swoim wsparciem i zaufaniem.

Wyślij przelew na konto FOR (w PLN): 68 1090 1883 0000 0001 0689 0629

Fundacja Forum Obywatelskiego Rozwoju - FOR
Al. J. Ch. Szucha 2/4 lok. 20
00-582 Warszawa

Kontakt

tel. +48 22 628 85 11, +48 691 232 994

e-mail: info@for.org.pl

www.for.org.pl

Dołącz do nas: facebook.com/FundacjaFOR